
Dlouhodobá dědictví osvobození Sudet Rudou a americkou armádou¹

KVĚTEN 2022

JAKUB GROSSMANN, ŠTĚPÁN JURAJDA

Shrnutí

- Vynucená migrace je spojena s traumaty milionů lidí vyhnaných ze svých domovů, ale velmi málo se ví o osudech těch, kteří se vyhnání vyhnuli a stali se minoritou v nové společnosti. Tato analýza odhaluje, jak a do jaké míry ovlivnily způsob a rozsah poválečného odsunu německého obyvatelstva z území Sudet dlouhodobý společenský vývoj v zemi.
- V předválečném Československu žily přibližně tři miliony sudetských Němců, což představovalo zhruba 30 % obyvatelstva českých zemí (Čechy, Morava, Slezsko). Německá a česká etnika přitom byla značně rozdělena, a to nejen geograficky, ale i společensky a politicky. Po Mnichovské dohodě z roku 1938 odešlo ze Sudet přibližně 175 tisíc etnických Čechů. Na konci 2. světové války se situace obrátila a ze Sudet bylo odsunuto téměř veškeré německé obyvatelstvo. Zůstalo jich zhruba 200 tisíc, asi 6 % původního stavu. Do území bývalých Sudet se naopak postupně přestěhovaly přibližně dva miliony Čechů, Slováků a dalších národností.
- Západní část československého území byla na jaře 1945 osvobozena americkou armádou, zatímco východní část Rudou armádou. Linie, kde se obě armády potkaly (tzv. demarkační linie), přitom nebyla dopředu domluvena a její finální poloha na ose Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice byla určena teprve pár dní před osvobozením Československa.
- Způsob odsunu se na obou stranách demarkační linie lišil. Američané v prvních měsících (mezi květnem a červnem roku 1945) po osvobození zabránili násilnému/živelnému odsunu, zatímco Rudá armáda násilný odsun podporovala a mnohdy se do něj i zapojovala. Rudá armáda, na rozdíl od spojenecké armády, nerozlišovala mezi sympatizanty německého fašismu a antifašisty. Tak vznikl rozdíl v celkovém počtu zbylých Němců na obou stranách demarkační linie, který se už v druhé fázi odsunu mezi únorem a říjnem 1946 nepodařilo dorovnat.

¹ Tato studie shrnuje výsledky a hlavní poznatky výzkumného článku „Forced Migration, Staying Minorities, and New Societies: Evidence from Post-War Czechoslovakia“ autorů Grossmann, Jurajda, Roesel. Původní článek vznikl v rámci projektu „The Rise of Populist Parties in Europe“ podpořeného nadací VW. Za cenné komentáře a rady autoři této studie děkují Danielu Münichovi. Studie reprezentuje pouze názor autorů, a nikoli oficiální stanovisko Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i. či Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium UK (CERGE). Veškeré případné nepřesnosti a chyby jdou na vrub autorů. Studie vznikla díky podpoře Akademie věd ČR v rámci programu Strategie AV21.

- Druhá fáze odsunu (tzv. organizovaný odsun) již probíhala pod taktovkou lokálních samospráv a v porovnání s divokým odsunem byla prováděna značně humánněji. Existovaly skupiny Němců, které nepodléhaly organizovanému odsunu. Vyňati z odsunu byli oficiálně uznání němečtí antifašisté a také pracovníci-specialisté potřební pro tehdejší průmysl. Rudá armáda ale rekrutovala německé antifašisty pro budování komunistické strany v sovětské zóně v Německu, což dále přispělo k výrazně nižšímu počtu vysídlených Němců a německých antifašistů v americkém okupačním pásmu než v pásmu sovětském.
- Rozdíl v počtech neodsunutých Němců po obou stranách demarkační linie umožňuje prozkoumat dvě důležité otázky: Ovlivnili neodsunutí Němci v Československu dlouhodobý společenský vývoj a uchovali si svou etnickou identitu?
- Nevysídleným Němcům nebylo umožněno praktikovat rodný jazyk, měli omezený pohyb, vzájemné sňatky byly podmíněny vládním souhlasem. Tyto restriktce měly výrazný dopad na potlačení německé identity a vedly k etnické asimilaci. V roce 1950 se tak k německé národnosti přihlásilo jen 160 tisíc občanů Československa a v roce 2001 již necelých 40 tisíc.
- Výsledky svobodných parlamentních voleb po roce 1993 shodně ukazují na vyšší voličskou podporu KSČM v částech Sudet osvobozených americkou armádou. Na každých deset nevysídlených antifašistů dnes připadají navíc 3-4 hlasy pro KSČM. U podpory ostatních současných stran, včetně středo-levicové ČSSD, se podobný efekt neproказuje. Z dat obecních voleb mezi lety 1994-2018 bylo zjištěno, že v části Sudet s větším podílem antifašistů je pravděpodobnost existence aktivní buňky KSČM v obci o 12 % větší.
- Z LITS (Life in Transition Survey) šetření z let 2010 a 2016, jež zkoumalo politické a další hodnoty obyvatel obcí, vyplývá, že v částech Sudet osvobozených americkou armádou žilo více respondentů, kteří byli (nebo jejich příbuzní byli) před rokem 1989 členy KSČ. Zároveň v těchto obcích u obyvatel pozorujeme vyšší důraz na levicové hodnoty (podpora redistribuce, centrálního plánování a podpora autoritářského systému). Levicové smýšlení potvrzuje i výrazněji rozvinutá pro-sociální infrastruktura v obcích s vyššími podíly nevysídlených antifašistů. Ve vnitrozemí, jež nebylo Němci téměř vůbec osídleno, se podobné efekty nevyskytují.
- Spojitost mezi voličskou podporu KSČM a vyšším počtem nevysídlených antifašistů dále dokazuje analýza příjmení kandidátů za KSČM v obecních volbách. Německá příjmení, která indikují potomky nevysídlených Němců, se na kandidátkách KSČM vyskytují asi o 15 % častěji v sudetských oblastech osvobozených americkou armádou.